

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelů **1) Ing. T. P.**, a **2) JUDr. S. Ř.**, obou zastoupených Mgr. Vojtěchem Suchardou, advokátem, se sídlem Na Hřebenech II 1718/8, Praha 4, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5. 11. 2012, č. j. 16 C 8/2012-70, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 17. 4. 2013, č. j. 54 Co 100/2013-98, a proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014, č. j. 22 Cdo 3622/2013-121, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 1, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva financí jako vedlejší účastnice řízení,

t a k t o :

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 5. 11. 2012, č. j. 16 C 8/2012-70, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 17. 4. 2013 č. j. 54 Co 100/2013-98, a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2014, č. j. 22 Cdo 3622/2013-121, bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í :

I. Podstatný obsah ústavní stížnosti

1. Stěžovatelé se ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví označených soudních rozhodnutí z důvodu tvrzeného porušení jejich ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a do práva na soudní ochranu podle čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Současně stěžovatelé tvrdí, že bylo porušeno jejich právo na ochranu majetku dle článku čl. 11 odst. 1, ve spojení s čl. 4 odst. 3 a 4 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Stěžovatelé uvádějí, že se žalobou podanou k Obvodnímu soudu pro Prahu 1 domáhali, aby jim vedlejší účastnice zaplatila částku 12.183.276,64 Kč z titulu náhrady škody jim vzniklé v důsledku protiústavní regulace nájemného. Jejich žaloba však byla zamítnuta v důsledku vedlejší účastnicí uplatněné (a posléze obecnými soudy všech tří stupňů akceptované) námitky promlčení.

3. Právě proti tomuto postupu obecných soudů nyní stěžovatelé brojí. Obecné soudy se prý totiž při rozhodování o akceptaci námitky promlčení odchýlily od ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu. Stěžovatelé zejména vytýkají, že obecné soudy příliš zužujícím a účelovým způsobem interpretovaly pojem „okolností, za nichž byla námitka uplatněna“. Podle obecných soudů stěžovatelé totiž údajně žádné takové specifické okolnosti – které by právě odůvodňovaly závěr o rozporu námitky promlčení s dobrými mravy – netvrdili.

4. Stěžovatelé s tímto hodnocením nesouhlasí a poukazují na tvrzení, která v průběhu řízení před obecnými soudy předkládali. Podle těchto argumentů je – stručně řečeno – právě nepřehledný a matoucí přístup státu k otázce náhrady újmy způsobené regulací nájemného jednou z okolností, které činí uplatněnou námitku promlčení rozpornou s dobrými mravy. Česká republika (jako stát), totiž byla tím, kdo svým (ne)jednáním zapříčinil jak vznik žalovaného nároku, tak i dlouhodobou faktickou nemožnost jeho uplatnění u soudu.

5. Stěžovatelé přitom upozorňují, že přinejmenším v únoru 2006 ještě nebylo známo ani to, že stát nese odpovědnost za svou dlouhodobou protiústavní nečinnost při přijímání předpisů v oblasti regulace nájemného. Posléze přijímané nálezy Ústavního soudu navíc obecné soudy povytce často nerespektovaly, kterážto situace v podstatě trvala až do přijetí stanoviska Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS. st.- 27/09.

6. Stěžovatelé nesouhlasí ani se závěrem obecných soudů, podle nichž měli dostatek času, aby své nároky uplatnili dříve (pročež měl být jejich postup rozporný se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt*). Upozorňují totiž, že v roce 2006 zahájili celou řadu řízení, v nichž své nároky uplatnili (jednalo se např. o řízení vedená u Okresního soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 10 C 207/2006, 19 C 201/2006, 14 C 203/2006 a další). Všechny jejich návrhy však byly soudem prvního stupně zamítnuty a soud odvolací ve všech případech postup okresního soudu aproboval. Stěžovatelé navíc upozorňují, že ačkoliv tato řízení byla zahájena až po vydání nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2006, sp. zn. I. ÚS 489/05 (N 80/41 SbNU 59; veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná rovněž na <http://nalus.usoud.cz>), nebyli stěžovatelé v duchu tohoto rozhodnutí poučeni o možnosti změny petitu, resp. o možnostech dalšího postupu při uplatňování svých práv.

II. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelů

7. K ústavní stížnosti se vyjádřil Nejvyšší soud, který uvedl, že jím vydané rozhodnutí neřešilo celkovou správnost rozhodnutí odvolacího soudu ve věci samé, nýbrž zabývalo se jen podmínkami přípustnosti dovolání. Nejvyšší soud přitom neshledal zjevně nepřiměřeným závěr odvolacího soudu, že z judikatury Ústavního soudu bylo již od roku 2006 zřejmé, jaké nároky mohou stěžovatelé uplatnit (viz blíže str. 5 rozsudku odvolacího soudu); proto - v souladu s ustanovením § 243f odst. 3 o. s. ř. - jen odkázal na to, že s touto otázkou se odvolací soud vypořádal. Skutečnost, že se snad v této době vyskytla i jiná rozhodnutí, která řešila věc způsobem stěžovatelům nepříznivým, nemůže založit podmínky pro neúčinnost námitky promlčení pro rozpor s dobrými mravy; věděli-li stěžovatelé, že podle řady rozhodnutí Ústavního soudu (viz opět str. 5 rozsudku odvolacího soudu) mohli svůj nárok úspěšně uplatnit, vylučuje to omluvu jejich pasivity s odkazem na dobré mravy. S ohledem na uvedené navrhl Nejvyšší soud, aby ústavní stížnost byla odmítnuta.

8. Obvodní soud pro Prahu 1 ve vyjádření uvedl, že námitka promlčení nároku může být v rozporu s dobrými mravy za situace, kdy by šlo o výkon práva, který sice je formálně v souladu se zákonem, avšak ve vztahu ke druhému účastníkovi by se jednalo o zneužití tohoto subjektivního práva s úmyslem ho poškodit. Takový závěr je však možné učinit pouze na základě posouzení konkrétních okolností případu, když je povinností účastníka řízení takové skutečnosti nejen tvrdit, ale i prokazovat. Soud dospěl k závěru, že stěžovatelé netvrdili ani neprokazovali, že by námitka pokračování promlčení nároku byla žalovanou uplatněna s úmyslem je poškodit. Rozpor s dobrými mravy prý totiž stěžovatelé nespatořovali v konkrétních okolnostech případu, ale v okolnostech, ze kterých vyvodili v řízení uplatněný nárok (tj. nečinnost státu). Za tohoto stavu však nemohl být argument stěžovatelů stran rozporu námitky promlčení s dobrými mravy akceptován.

9. Městský soud v Praze rekapituloval průběh řízení a plně odkázal na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí. Neshledal přitom relevantní důvody, aby své rozhodnutí či jeho odůvodnění ve vyjádření dále rozváděl, neboť je přesvědčen, že svým rozhodnutím ani postupem v řízení neporušil ústavní práva stěžovatelů.

10. Vedlejší účastnice se k ústavní stížnosti vyjádřila dne 8. 12. 2015 prostřednictvím Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Obecné soudy se podle ní námitkou promlčení pečlivě zabývaly a svůj věcně správný závěr, podle něhož vznesená námitka nebyla v rozporu s dobrými mravy, řádně odůvodnily. I vedlejší účastnice proto navrhla zamítnutí ústavní stížnosti.

11. Stěžovatelé v replice k těmto vyjádřením toliko uvedli, že nepřinášejí obsahově nic nového, pročež odkázali na odůvodnění ústavní stížnosti.

III. Dosavadní průběh řízení

12. Z obsahu spisu Obvodního soudu pro Prahu 1 sp. zn. 16 C 8/2012 konstatuje Ústavní soud zejména následující skutečnosti.

13. Žalobou podanou dne 31. 1. 2012 k Obvodnímu soudu pro Prahu 1 se stěžovatelé domáhali náhrady za nucené omezení vlastnického práva za období od 1. 1. 2002 do 31. 12. 2006 u blíže specifikovaných bytových jednotek, celkem ve výši 12.180.102,51 Kč, přičemž uplatněný nárok byl rozdílem mezi skutečně placeným nájemným v rozhodném období a nájemným, které bylo v místě a čase obvyklé.

14. Vedlejší účastnice v řízení před soudem prvního stupně namítla promlčení nároku. Námitku promlčení nároku stěžovatelé považovali za rozpornou s dobrými mravy, a to s odůvodněním, že to byla právě vedlejší účastnice, kdo svojí nečinností znemožnil žalobcům svobodně nakládat s majetkem a kdo od začátku nezákonný stav vytvořil a pak dlouhodobě neřešil. Dalším důvodem bylo ovlivnění rozhodovací praxe obecných soudů, které zpočátku žaloby pronajímatelů vůči nájemcům i státu zamítaly. Soud prvního stupně však argumentaci stěžovatelů neuznal, námitku promlčení akceptoval a žalobu tudíž rozsudkem ze dne 5. 11. 2012 č. j. 16 C 8/2012-70 v plném rozsahu zamítl (výrok I.). Zároveň rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II.) a že stěžovatelé jsou povinni zaplatit České republice soudní poplatek (výrok III.).

15. Městský soud v Praze k odvolání stěžovatelů napadeným rozhodnutím výroky I. a II. potvrdil, výrok III. pak změnil a neuložil stěžovatelům povinnost zaplatit soudní poplatek. Odvolací soud se ztotožnil s právním posouzením provedeným soudem prvního stupně. Konstatoval, že nárok stěžovatelů se promlčoval den po dni. Ve vztahu k majetkové újmě za leden 2002 se tak promlčel v lednu 2005 a ve vztahu k nároku za prosinec 2006 v prosinci 2009. Pro odepření práva uplatnit námitku promlčení odvolací soud neshledal důvod.

16. Dovolání stěžovatelů poté Nejvyšší soud odmítl shora označeným usnesením, když konstatoval, že obecné soudy vyřešily nastolené otázky v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu a v rámci *obiter dictum* také uvedl, že závěr o akceptaci námitky promlčení není ani zjevně nepřiměřený. Stěžovatelé prý totiž měli dostatek času, aby v souladu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* své nároky u soudu uplatnili.

17. Po vyčerpání těchto procesních prostředků podali stěžovatelé nyní projednávanou ústavní stížnost.

IV. Posouzení věci Ústavním soudem

18. Ústavní stížnost byla podána včas osobami k tomu oprávněnými a řádně zastoupenými. Jedná se o návrh přípustný, k jehož projednání je Ústavní soud příslušný. Jelikož Ústavní soud neshledal ani žádné jiné okolnosti, které by projednání návrhu bránily, přistoupil k meritornímu projednání věci.

19. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti jen ochrana ústavnosti a nikoliv zákonitosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Není proto povolán k přezkumu aplikace podústavního práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámeček normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámeček jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Interpretace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře, při současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody.

20. V naznačeném rozsahu Ústavní soud napadená rozhodnutí přezkoumal a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Ve výroku uvedená základní práva byla porušena postupem obecných soudů, které – v rozporu s principy plynoucími z judikatury Ústavního soudu – neuznaly argument stěžovatelů, podle něhož byla námitka promlčení v rozporu s dobrými mravy. Ústavní soud přitom – v obecné rovině – nemá ústavněprávních výhrad proti právnímu názoru, z něhož obecné soudy částečně vycházely a podle něhož právní hodnocení nároku nemá vliv na počátek běhu promlčecí lhůty. V důsledku toho nepovažuje za protiústavní ani konkretizaci tohoto právního názoru, podle níž se počátek běhu promlčecí doby neodvíjí od vydání stanoviska pléna Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS – st. 27/09. Uvedené ovšem neznamená, že by postup státu (ať již zákonodárce, moci výkonné či soudů) nemohl být relevantní jako okolnost významná pro posouzení souladu námítky promlčení s dobrými mravy či – v rovině ústavněprávní – pro posouzení, zda státní moc postupovala v souladu se zásadami spravedlnosti s respektem k základním právům jednotlivce.

21. Ústavní soud ve své konstantní judikatuře již mnohokrát konstatoval, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, který používá sofistikované odůvodňování k prosazení zřejmě nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mimo jiné, že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku, a že povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, nýbrž též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Z pohledu ústavněprávního je proto nutno stanovit podmínky, při jejichž splnění má nesprávná aplikace podústavního práva obecnými soudy za následek porušení základních práv či svobod. Ústavní soud vymezil tyto podmínky zejména následujícím výčtem: základní práva a svobody v oblasti podústavního práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem podústavního práva. Porušení některé z těchto norem, a to v důsledku svévole anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá dotčení na základním právu a svobodě [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 224/98 ze dne 8. 7. 1999 (N 98/15 SbNU 17), sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73), sp. zn. II. ÚS 476/09 ze dne 2. 4. 2009 (N 81/53 SbNU 23)]. Přílišný formalismus při výkladu právních norem vedoucí k extrémně nespravedlivému závěru pak znamená porušení základních práv [viz např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 1735/07 ze dne 21. 10. 2008 (N 177/51 SbNU 195) či citovaný nálezy sp. zn. II. ÚS 3168/09].

22. V rovině podústavního práva je přitom nutné za účelem dodržení shora uvedených principů posuzovat individuální okolnosti daného případu též prizmatem kogentního ustanovení § 3 odst. 1 (tehdy platného a účinného občanského zákoníku), zakotvujícího zásadu souladného výkonu práv s dobrými mravy, které je v rovině podústavního práva právě odrazem shora vymezeného ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení. Jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 (N 171/38 SbNU 367), zásada souladu práv, resp. jejich výkonu, s dobrými mravy představuje významný princip, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor k uplatnění spravedlnosti (ekvity) a také slušnosti. Pojem „dobré mravy“ totiž nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňujících obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou, což ve svých důsledcích znamená nastoupení a prosazení cesty nalézání skutečné spravedlnosti. Ústavněprávně je tedy ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku místem, skrze které jsou obecné soudy povinny nechat proniknout ideje materiálního právního státu do interpretace a aplikace podústavního práva. Na základě těchto závěrů pak Ústavní soud v minulosti posuzoval i vztah dobrých mravů s námitkou promlčení, přičemž dovodil, že „*ustanovení § 3 obč. zák., podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, platí i pro výkon práva vznést námitku promlčení*“ [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 309/95 ze dne 15. 1. 1997 (N 6/7 SbNU 45) či sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (viz výše), dostupné též na <http://nalus.usoud.cz>]. V nálezu sp. zn. I. ÚS 643/04 pak Ústavní soud dospěl k závěru, že vznesení námitky promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje; mohou však nastat situace, kdy uplatnění této námitky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil.

23. Specifickou skupinu případů pak tvoří ty, v nichž byla námitka promlčení vznesena státem. S takovou situací byl Ústavní soud konfrontován kupř. ve věci sp. zn. I. ÚS 2216/09 ze dne 31. 5. 2011 (N 103/61 SbNU 551). V tomto nálezu Ústavní soud konstatoval, že obecné soudy tím, že připustily a ve svém rozhodování akceptovaly námitku promlčení, vznesenou státem (Ministerstvem financí), aprobovaly jednání, které je *contra bonos mores*. Zdůraznil přitom specifickou povinnost státu jednat tak, aby jednak sám nezasahoval do základních práv jednotlivců, a dále aby aktivně poskytoval ochranu základním právům jednotlivce (odst. 22. citovaného nálezu).

24. Z uvedeného plyne několik dílčích závěrů, jež jsou klíčové pro posouzení právě projednávané věci. V první řadě je zřejmé – což je ovšem v obecné rovině akceptováno i napadenými rozhodnutími – že rovněž námitka promlčení může být za určitých okolností shledána rozpornou s dobrými mravy. Proto také logicky platí, že z ústavněprávního hlediska nazíráno může nastat i situace, kdy akceptace námitky promlčení obecnými soudy může být považována za porušení základních práv jednotlivce. Platí totiž, že institut dobrých mravů (ať již v předchozím či nyní účinném občanském zákoníku) nelze vnímat izolovaně jako institut výhradně občanského práva. Z ústavněprávního hlediska jde totiž o institut, jehož otevřená textura dovoluje zohlednit při výkladu podústavního práva též ústavní principy, jež jsou v podústavním právu z podstaty věci explicitně zachyceny pouze nedokonale.

25. Jinými slovy vyjádřeno, institut dobrých mravů je jakousi otevřenou „branou“, kterou mohou být do podústavního práva „vpuštěny“ ústavní hodnoty a principy v situacích, kdy výklad zákona vede k nespravedlivým či z ústavního hlediska jinak problematickým a nepřiměřeným důsledkům. Dobré mravy totiž mohou a mají napomáhat obecným soudům při hledání ústavně konformního řešení konkrétní projednávané věci.

26. Již proto nelze podmínky uplatnění korektivu dobrých mravů *a priori* formalisticky omezovat způsobem, jakým to učinil soud prvního stupně a jenž byl následně aprobován soudy vyššími. Podle soudu prvního stupně by totiž mohla být námitka promlčení shledána rozpornou s dobrými mravy jen tehdy, pokud by účelem vznesení námítky bylo toliko poškodit jiného účastníka právního vztahu (což v projednávané věci nebylo tvrzeno ani prokázáno). Širší kontext věci (nečinnost státu, resp. nejednotná praxe soudů) pak podle soudu prvního stupně nemůže způsobit rozpor námítky promlčení s dobrými mravy.

27. Uvedený přístup je však v rozporu nejen se shora vymezeným účelem institutu dobrých mravů, nýbrž i s citovanou judikaturou Ústavního soudu (srov. např. nález sp. zn. I ÚS 643/04, podle něhož *„mohou však nastat situace, kdy uplatnění této námítky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil.“*).

28. Ústavní soud proto konstatuje, že i širší kontext věci, tj. důvody, proč právo nebylo uplatněno, může být pro posouzení souladu námítky promlčení s dobrými mravy relevantní. To platí zejména v projednávané věci, kdy se jedná o nárok plynoucí přímo z čl. 11 Listiny základních práv a svobod, tedy o újmu na základním právu (srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09). Stěžovatelé přitom celou řadu takových významných okolností v řízení před obecnými soudy tvrdili a prokazovali. Jedná se především o následující okolnosti případu.

29. V první řadě je významné, že celá geneze případu – od vzniku nároku, přes jeho neúspěšné uplatňování stěžovateli až po podání projednávané ústavní stížnosti – je dílem státu, který vytvořil stav ne nepodobný příslovečné Hellerově Hlavě XXII. Stát totiž jednak vzdor svým povinnostem i opakovaným apelům ze strany Ústavního soudu ignoroval trvajících zásahů do základních práv stěžovatelů spočívajících v protiústavní regulaci nájemného (k tomu srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 20/05 ze dne 28. 2. 2006 (N 47/40 SbNU 389; 252/2006 Sb.)). Stát dále – již prostřednictvím soudů – udržoval dlouhodobou nejistotu adresátů práva stran toho, jak se náhrady újmy způsobené protiústavní regulací nájemného vlastně mohou domoci. V této nejistotě byla celá řada pronajímatelů (včetně stěžovatelů) udržována ještě několik let po přijetí citovaného nálezu.

30. Jak plyne i ze stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09, byla možnost subsidiárně se domáhat náhrady újmy způsobené regulací nájemného po státu zmíněna již v nálezu ze dne 6. 4. 2006 sp. zn. I. ÚS 489/05 (N 80/41 SbNU 59). Zároveň v něm konstatoval, že v případě žaloby směřující proti nájemníkovi musejí obecné soudy (vzhledem k mimořádnosti postupu, založeného výrokem I. nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05) dát účastníkům dostatek prostoru pro seznámení s principy jím dotvářeného práva a k využití adekvátních instrumentů, včetně eventuální změny žalobního petitu a možnosti uzavřít smír. V tomto smyslu se musí žalobci dostat od obecného soudu vhodného poučení, a to i nad rámec obecné poučovací povinnosti zakotvené v § 5 občanského soudního řádu.

31. V nálezu ze dne 9. 9. 2008 sp. zn. IV. ÚS 175/08 (N 152/50 SbNU 345) byl pak nález sp. zn. I. ÚS 489/05 dále interpretován v tom smyslu, že náhrada škody vůči státu připadá v úvahu po vyčerpání efektivních procesních prostředků k ochraně práva, směřujících vůči nájemcům.

32. Jak ovšem Ústavní soud konstatoval v citovaném stanovisku Pl. ÚS st.-27/09, byla myšlenka subsidiarity nároku na náhradu škody vůči státu v nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05 formulována pro jiný skutkový stav, než jak ji chápe nález sp. zn. IV. ÚS 175/08. Ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 175/08 šlo o spor o náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným

úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, spočívající v rozdílu mezi nájemným regulovaným a obvyklým. Stěžovatel se žalobou, podanou v únoru 2006, domáhal náhrady škody za červenec 2002 až listopad 2005, tedy za období před podáním žaloby. Uvažoval-li za této situace Ústavní soud o povinnosti vyčerpat efektivní prostředky nápravy vůči nájemci, lze z toho usuzovat, že vyšel z názoru, podle něhož má pronajímatel nějaký nárok vůči nájemci i za období před podáním žaloby. Explicitně tento názor posléze vyjádřil náleze ze dne 4. 12. 2008 sp. zn. III. ÚS 3158/07 (N 216/51 SbNU 683): „... požadavek, adresovaný obecným soudům v klíčovém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05, že „i přes absenci úpravy předvídané v § 696 odst. 1 obč. zákoníku, musí rozhodnout o zvýšení nájemného, a to v závislosti na místních podmínkách a tak, aby nedocházelo k diskriminacím různých skupin právních subjektů“, nelze redukovat jen na právní vztahy „budoucí“, resp. není důvod jej nespojit i s nároky, jimiž se pronajímatelé domáhali „nájemného“ nad rámec nájemného, sjednaného v nájemní smlouvě, za vymezenou dobu minulou.“.

33. Z uvedeného je tedy zřejmé, že v době před přijetím stanoviska Pl. ÚS st.-27/09 (přínejmenším ještě v prosinci 2008) nejen obecné soudy, nýbrž i sám Ústavní soud přistupovaly k otázce, za jaké období má být stát žalován toliko subsidiárně (tj. po vyčerpání efektivních prostředků nápravy vůči nájemci), zcela rozdílně. Tvrzení odvolacího soudu (a jeden z jeho klíčových argumentů), který na str. 5 napadeného rozsudku uvádí, že „od r. 2006 tak již byl znám názor Ústavního soudu, že se pronajímatelé mohou svého nároku domáhat proti státu“, je proto ve světle uvedeného přínejmenším nepřesné. Právě případ podobné věci stěžovatelů, kteří se domáhali vůči nájemníkům náhrady i za dobu předcházející podání žaloby, byl totiž v judikatuře Ústavního soudu sporný i několik let poté. Pakliže v této otázce dlouhodobě nebyly s to nalézt shodu ani soudy, které podle staré právní zásady „znají právo“, lze tím méně nejistotu stran uplatňování nároku vytýkat adresátům práva.

34. V případě stěžovatelů navíc – s přihlédnutím ke specifickým okolnostem tohoto případu – nelze ani tvrdit, že by tito postupovali v rozporu se zásadou „*vigilantibus iura scripta sunt*“, na kteroužto zásadu odkazovaly ve svých rozhodnutích zejména odvolací a dovolací soud. Stěžovatelé v řízení před obecnými soudy poukazovali na to, že po vydání nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 20/05 a nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05 postupovali v souladu s tehdejší judikaturou Ústavního soudu a podali určovací žaloby na své nájemníky na určení výše nájemného „*pro futuro*“ do konce roku 2006 (celkem několik desítek řízení). Zároveň tvrdili i prokazovali, že ve všech těchto řízeních byli neúspěšní, přičemž obecné soudy v těchto řízeních ignorovaly i poučovací povinnost plynoucí z nálezu sp. zn. I. ÚS 489/05.

35. Poukaz na zásadu „*vigilantibus iura scripta sunt*“, kterou se stěžovatelé dle obecných soudů neřídili, je v nyní rozhodovaném případě problematický ostatně i z dalšího důvodu. I pokud by totiž stěžovatelé přes shora zmíněné nejasnosti podali žalobu na stát již v roce 2006, což je postup doporučovaný v napadeném rozsudku odvolacího soudu, byla by přínejmenším část nároku vztahující se k roku 2002 promlčena tak jako tak.

36. Ústavní soud tedy shrnuje, že stát na jedné straně prostřednictvím Parlamentu toleroval vznik situace, v níž docházelo k rozsáhlému porušování základních práv, a na straně druhé těmto právům po dlouhou dobu (prostřednictvím soudů) neposkytoval adekvátní ochranu. V důsledku dlouhodobých a trvalých rozporů v judikatuře (i na úrovni Ústavního soudu) přitom bylo fakticky „sázkou do loterie“, zda podaná žaloba bude úspěšná či nikoliv. Tuto situaci lze prizmatem ochrany základních práv vnímat jako selhání státu; v takovém případě ovšem břemeno tohoto selhání v materiálním právním státě musí nést právě stát a nikoliv jednotlivec, který svá práva hájil s dostatečnou péčí. To byl právě i případ stěžovatelů,

kteří s přihlédnutím ke specifickým okolnostem uplatňování tohoto typu nároku byli dostatečně bdělí ve smyslu zásady *vigilantibus iura scripta sunt* (srov. shora).

37. Navzdory uvedenému však výkonná moc prostřednictvím vedlejší účastnice tento proces završila vznesením námitky promlčení, kterou obecné soudy přijaly, ačkoliv je kumulace shora uvedených okolností měla vést k tomu, aby konstatovaly rozpor vznesené námitky s dobrými mravy.

38. Ústavní soud tedy uzavírá, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno právo stěžovatelů na spravedlivý proces i jejich právo vlastnit majetek. Toho se obecné soudy dopustily tím, že odmítly argumenty stěžovatelů stran rozporu námitky promlčení s dobrými mravy, a to toliko s poukazem na ústavně nekonformní či ústavně irelevantní argumenty. V novém řízení bude proto ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy povinností obecných soudů posoudit otázku promlčení nároku, resp. souladu námitky promlčení s dobrými mravy v souladu s právními názory vyslovenými v tomto nálezu.

39. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona].

P o u ě n í: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 25. října 2016

Vojtěch Šimíček
předseda senátu